

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ
της 17ης Μαΐου 1990 *

Στην υπόθεση C-262/88,

που έχει ως αντικείμενο αίτηση του Court of Appeal του Λονδίνου προς το Δικαστήριο, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΟΚ, με την οποία ζητείται, στο πλαίσιο της διαφοράς που εκκρεμεί ενώπιον του αιτούντος Δικαστηρίου μεταξύ

Douglas Harvey Barber

και

Guardian Royal Exchange Assurance Group,

η έκδοση προδικαστικής απόφασεως ως προς την ερμηνεία του άρθρου 119 της Συνθήκης ΕΟΚ, της οδηγίας 75/117/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 10ης Φεβρουαρίου 1975, περί προσεγγίσεως των νομοθεσιών των κρατών μελών που αφορούν την εφαρμογή της αρχής της ισότητας των αμοιβών μεταξύ εργαζομένων ανδρών και γυναικών (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/002, σ. 42) και της οδηγίας 76/207/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 9ης Φεβρουαρίου 1976, περί της εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως ανδρών και γυναικών όσον αφορά την πρόσβαση σε απασχόληση, την επαγγελματική εκπαίδευση και πρόωθηση και τις συνθήκες εργασίας (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/002, σ. 70),

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ,

συγκείμενο από τους Ο. Due, πρόεδρο, Sir Gordon Slynn, F. A. Schockweiler και M. Zuleeg, προέδρους τμήματος, G. F. Mancini, R. Joliet, T. F. O'Higgins, J. C. Moitinho de Almeida, G. C. Rodríguez Iglesias, F. Grévisse και M. Díez de Velasco, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: W. Van Gerven
γραμματέας: J. A. Pompe, βοηθός γραμματέας

* Γλώσσα διαδικασίας: η αγγλική.

λαμβάνοντας υπόψη τις γραπτές παρατηρήσεις που κατέθεσαν:

- ο Barber, εκπροσωπούμενος από τον δικηγόρο Christopher Carr, QC, ενεργώντας κατ' εντολήν των Irwin Mitchell, solicitors,
- η Guardian Royal Exchange Assurance Group, εκπροσωπούμενη από τους δικηγόρους David Vaughan, QC, και Timothy Wormington, barrister, ενεργώντας κατ' εντολήν των Jaques Lewis, solicitors,
- η κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, εκπροσωπούμενη από τον J. E. Collins, του Treasury Solicitor's Department, επικουρούμενο από τον δικηγόρο Peter Goldsmith, QC,
- η Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από την Karen Banks και τον Julian Currell, μέλη της νομικής υπηρεσίας,

έχοντας υπόψη την έκθεση για την επ' ακροατηρίου συζήτηση και κατόπιν των αγορεύσεων κατά την προφορική διαδικασία της 15ης Νοεμβρίου 1989,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 30ής Ιανουαρίου 1990,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

- 1 Με Διάταξη της 12ης Μαΐου 1988, που περιήλθε στο Δικαστήριο στις 23 Σεπτεμβρίου 1988, το Court of Appeal του Λονδίνου υπέβαλε, δυνάμει του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΟΚ, προδικαστικά ερωτήματα ως προς την ερμηνεία του άρθρου 119 της Συνθήκης ΕΟΚ καθώς και της οδηγίας 75/117/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 10ης Φεβρουαρίου 1975, περί προσεγγίσεως των νομοθεσιών των κρατών μελών που αφορούν την εφαρμογή της αρχής της ισότητας των αμοιβών μεταξύ εργαζομένων ανδρών και γυναικών (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/002, σ. 42, στο εξής: οδηγία περί της ισότητας των αμοιβών), και της οδηγίας 76/207/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 9ης Φεβρουαρίου 1976, περί της εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως μεταξύ ανδρών και γυναικών, όσον αφορά την πρόσβαση σε απασχόληση, την επαγγελματική εκπαίδευση και προώθηση και τις συνθήκες εργασίας (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/002, σ. 70, στο εξής: οδηγία περί ίσης μεταχειρίσεως).

- 2 Τα ερωτήματα αυτά ανέκυψαν στο πλαίσιο διαφοράς μεταξύ του αποθανόντος Douglas Harvey Barber και του πρώην εργοδότη του, της Guardian Royal Exchange Assurance Group (στο εξής: Guardian), η οποία αφορούσε το δικαίωμα του Barber για πρόωρη συνταξιοδότηση κατόπιν της απολύσεώς του για οικονομικούς λόγους.
- 3 Από τη δικογραφία προκύπτει ότι ο Barber ήταν ασφαλισμένος στο ταμείο συντάξεων που ίδρυσε η Guardian, το οποίο εφάρμοζε σύστημα μη στηριζόμενο σε εισφορές, δηλαδή χρηματοδοτούμενο εξ ολοκλήρου από τον εργοδότη. Το σύστημα αυτό, που ήταν συμβατικώς αποκλεισθέν (contracted out), δηλαδή επικυρωμένο δυνάμει του Social Security Pensions Act (νόμου περί συντάξεων κοινωνικής ασφαλίσεως) του 1975, περιελάμβανε τη συμβατική παραίτηση του ασφαλισμένου από το εξαρτώμενο από τον μισθό τμήμα του εθνικού συνταξιοδοτικού συστήματος, το οποίο υποκαθιστούσε το εν λόγω σύστημα. Οι ασφαλισμένοι σε τέτοιου είδους σύστημα κατέβαλλαν στο εθνικό σύστημα μειωμένες μόνο εισφορές, αντίστοιχες προς τη βασική σύνταξη που το εθνικό σύστημα παρέχει σε όλους τους εργαζομένους, ανεξαρτήτως του μισθού τους.
- 4 Στο πλαίσιο του συνταξιοδοτικού συστήματος της Guardian, η κανονική ηλικία συνταξιοδότησεως είχε καθοριστεί, για την κατηγορία εργαζομένων στην οποία ανήκε ο Barber, στο 62ο έτος για τους άνδρες και στο 57ο έτος για τις γυναίκες. Η διαφορά αυτή ήταν η αντίστοιχη εκείνης που υπάρχει στο πλαίσιο του εθνικού συστήματος κοινωνικής ασφαλίσεως, όπου η κανονική ηλικία συνταξιοδότησεως είναι το 65ο έτος για τους άνδρες και το 60ό έτος για τις γυναίκες. Οι ασφαλισμένοι του ταμείου συντάξεων της Guardian δικαιούνταν άμεση συνταξιοδότηση όταν συμπλήρωναν την κανονική ηλικία συνταξιοδότησεως που το σύστημα αυτό προέβλεπε. Δικαίωμα συντάξεως, με ετεροχρονισμένη καταβολή κατά τη συμπλήρωση της κανονικής ηλικίας συνταξιοδότησεως, αναγνωριζόταν επίσης στους ασφαλισμένους που, κατά τη λήξη της σχέσεως εργασίας, είχαν συμπληρώσει τουλάχιστον το 40ό έτος και είχαν υπηρετήσει δέκα χρόνια στη Guardian.
- 5 Το «Guardian Royal Exchange Assurance Guide to Severance Terms» (οδηγός της Guardian για τους όρους απολύσεως), έγγραφο που αποτελεί τμήμα της συμβάσεως εργασίας του Barber, προέβλεπε ότι, σε περίπτωση απολύσεως για οικονομικούς λόγους, τα μέλη του ταμείου ασφαλίσεως δικαιούνται αμέσως συντάξεως εφόσον έχουν συμπληρώσει το 55ο έτος για τους άνδρες ή το 50ό έτος για τις γυναίκες. Οι ενδιαφερόμενοι που δεν πληρούν τις προϋποθέσεις αυτές λαμβάνουν χρηματικές παροχές υπολογιζόμενες ανάλογα με τα έτη υπηρεσίας και ετεροχρονισμένη σύνταξη που καταβάλλεται κατά τη συμπλήρωση της κανονικής ηλικίας συνταξιοδότησεως.

6 Ο Barber απολύθηκε για οικονομικούς λόγους από τις 31 Δεκεμβρίου 1980 ενώ ήταν 52 ετών. Η Guardian του κατέβαλε τις χρηματικές παροχές που προβλέπει ο οδηγός για τους όρους απολύσεως καθώς και τη νόμιμη αποζημίωση λόγω απολύσεως, και, οικειοθελώς, ένα συμπληρωματικό ποσό. Θα εδικαιούτο συντάξεως από της συμπληρώσεως του 62ου έτους της ηλικίας του. Δεν αμφισβητείται ότι η ευρισκόμενη στην ίδια κατάσταση με τον Barber γυναίκα θα ελάμβανε αμέσως σύνταξη, εκτός από τη νόμιμη αποζημίωση λόγω απολύσεως, και ότι η συνολική αξία των παροχών αυτών θα ήταν υψηλότερη από το ποσόν που καταβλήθηκε στον Barber.

7 Θεωρώντας ότι υπήρξε θύμα διακρίσεως με βάση το φύλο, η οποία απαγορεύεται από τον νόμο, ο Barber προσέφυγε ενώπιον των δικαστηρίων επιλύσεως εργατικών διαφορών. Επειδή το αίτημά του απορρίφθηκε σε πρώτο και δεύτερο βαθμό, ο Barber άσκησε αναίρεση ενώπιον του Court of Appeal. Το Δικαστήριο αυτό αποφάσισε να αναστείλει τη διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

« 1) Όταν ορισμένοι υπάλληλοι απολύονται από τον εργοδότη τους υπό τις περιστάσεις της προκειμένης υπόθεσης και λαμβάνουν για αυτόν τον λόγο ορισμένα οφέλη, αποτελούν τα οφέλη αυτά “ αμοιβή ” κατά την έννοια του άρθρου 119 της Συνθήκης ΕΟΚ και της οδηγίας περί ισότητας των αμοιβών (75/117/ΕΟΚ) ή εμπίπτουν στην οδηγία περί ίσης μεταχείρισης (76/207/ΕΟΚ) ή δεν εμπίπτουν σε κανένα από τα νομοθετήματα αυτά;

2) Για την απάντηση στο πρώτο ερώτημα, ασκεί επιρροή το ότι ένα από τα εν λόγω οφέλη είναι η σύνταξη που καταβάλλεται στο πλαίσιο ιδιωτικού συστήματος συνταξιοδοτήσεως μισθωτών που λειτουργεί υπό τη διαχείριση του εργοδότη (“ σύνταξη από ιδιωτικό φορέα ”);

3) Παραβιάζεται η αρχή της ισότητας των αμοιβών του άρθρου 119 και της οδηγίας περί ισότητας των αμοιβών υπό τις περιστάσεις της υπό κρίση υποθέσεως στην περίπτωση όπου:

α) ένας άνδρας και μία γυναίκα της ίδιας ηλικίας απολύονται υπό τις ίδιες συνθήκες και λόγω της απολύσεως αυτής η γυναίκα λαμβάνει αμέσως ιδιωτική σύνταξη ενώ στον άνδρα χορηγείται μόνο ετεροχρονισμένη ιδιωτική σύνταξη·
ή

β) η συνολική αξία των παροχών που λαμβάνει η γυναίκα είναι μεγαλύτερη από τη συνολική αξία των πλεονεκτημάτων που λαμβάνει ο άνδρας;

4) Έχουν το άρθρο 119 και η οδηγία περί ισότητας των αμοιβών άμεσο αποτέλεσμα υπό τις περιστάσεις της υπό κρίση υποθέσεως;

5) Για την απάντηση στο τρίτο ερώτημα, ασκεί επιρροή το ότι το δικαίωμα της γυναίκας για άμεση συνταξιοδότηση, όπως προβλέπουν οι όροι αποχωρήσεως, ισχύει μόνον αν η γυναίκα πληρούσε τις προϋποθέσεις για άμεση συνταξιοδότηση, κατά τις διατάξεις του ιδιωτικού συστήματος συνταξιοδότησεως, κατά το ότι η Guardian την αντιμετώπισε ως συνταξιοδοτηθείσα δεδομένου ότι απολύθηκε εντός περιόδου επτά ετών πριν συμπληρώσει την κανονική ηλικία συνταξιοδότησεως κατά το οικείο σύστημα; »

8 Κατά τη διάρκεια της διαδικασίας ενώπιον του Δικαστηρίου ο Barber απεβίωσε. Δεδομένου ότι το εθνικό δικαστήριο επέτρεψε στη χήρα του και εκτελεστή της διαθήκης του Pamela Barber να συνεχίσει τη διαδικασία ιδίω ονόματι και για λογαριασμό των κληρονόμων του Barber, η παρούσα διαδικασία εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως εξελίχθηκε κανονικά.

9 Στην έκθεση για την επ' ακροατηρίου συζήτηση αναπτύσσονται διεξοδικώς τα πραγματικά περιστατικά της υποθέσεως της κυρίας δίκης, οι οικείες κοινοτικές διατάξεις, η εξέλιξη της διαδικασίας καθώς και οι γραπτές παρατηρήσεις που κατατέθηκαν στο Δικαστήριο. Τα στοιχεία αυτά της δικογραφίας δεν επαναλαμβάνονται κατωτέρω παρά μόνο καθόσον απαιτείται για τη συλλογιστική του Δικαστηρίου.

Επί του πρώτου ερωτήματος

10 Με το πρώτο ερώτημα το εθνικό δικαστήριο ερωτά κατ' ουσίαν αν οι παροχές που καταβάλλει ο εργοδότης σε εργαζόμενο λόγω της απολύσεώς του για οικονομικούς λόγους εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 119 της Συνθήκης και της οδηγίας περί ισότητας των αμοιβών ή στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας περί ίσης μεταχειρίσεως.

- 11 Κατά πάγια νομολογία (βλέπε ιδίως την απόφαση της 31ης Μαρτίου 1981, Jenkins κατά Kingsgate, 96/80, Συλλογή 1981, σ. 911, σκέψη 22), η πρώτη από τις δύο οδηγίες, που έχει ως βασικό σκοπό να διευκολύνει τη συγκεκριμένη εφαρμογή της αρχής της ισότητας των αμοιβών που προβλέπεται στο άρθρο 119 της Συνθήκης, δεν επηρεάζει με κανένα τρόπο το περιεχόμενο ή το πεδίο εφαρμογής της εν λόγω αρχής, όπως ορίζεται σ' αυτό το άρθρο. Επομένως, πρέπει καταρχάς να εξεταστεί αν το άρθρο 119 εφαρμόζεται επί καταστάσεως όπως αυτή της υποθέσεως της κυρίας δίκης.
- 12 Όπως έχει κρίνει το Δικαστήριο, η έννοια της αμοιβής του δευτέρου εδαφίου του άρθρου 119 περιλαμβάνει όλα τα οφέλη, σε χρήμα ή σε είδος, τωρινά ή μελλοντικά, αρκεί να καταβάλλονται, έστω και εμμέσως, από τον εργοδότη στον εργαζόμενο λόγω της εργασίας του τελευταίου (βλέπε ιδίως την απόφαση της 9ης Φεβρουαρίου 1982, Garland κατά British Rail Engineering, 12/81, Συλλογή 1982, σ. 359, σκέψη 5). Επομένως, το γεγονός ότι ορισμένες παροχές καταβάλλονται μετά τη λήξη της σχέσεως εργασίας δεν αποκλείει ότι μπορούν να έχουν χαρακτήρα αμοιβής, κατά την έννοια του άρθρου 119 της Συνθήκης.
- 13 Όσον αφορά ιδίως τις αποζημιώσεις που χορηγούνται στον εργαζόμενο λόγω της απολύσεώς του, πρέπει να παρατηρηθεί ότι αποτελούν μορφή αμοιβής την οποία δικαιούται ο εργαζόμενος λόγω της εργασίας του, η οποία του καταβάλλεται κατά τη λήξη της σχέσεως εργασίας, και διευκολύνει την προσαρμογή του στις νέες συνθήκες λόγω της απώλειας της θέσεως εργασίας του και του εξασφαλίζει πηγή εισοδήματος κατά την περίοδο αναζητήσεως νέας εργασίας.
- 14 Από αυτό προκύπτει ότι οι αποζημιώσεις που χορηγούνται στον εργαζόμενο λόγω της απολύσεώς του εμπίπτουν, καταρχήν, στην έννοια της αμοιβής του άρθρου 119 της Συνθήκης.
- 15 Κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, η κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου υποστήριξε ότι η νόμιμη αποζημίωση λόγω απολύσεως δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 119 της Συνθήκης, διότι αποτελεί παροχή κοινωνικής ασφαλίσεως και όχι μορφή αμοιβής.

- 16 Πρέπει σχετικά να διευκρινιστεί ότι η αποζημίωση λόγω απολύσεως που καταβάλλει ο εργοδότης, όπως αυτή της προηγούμενης υποθέσεως, δεν παύει να αποτελεί μορφή αμοιβής για μόνο τον λόγο ότι, αντί να απορρέει από τη σύμβαση εργασίας, προβλέπεται από τον νόμο ή καταβάλλεται οικειοθελώς.
- 17 Πράγματι, όσον αφορά τις νόμιμες αποζημιώσεις λόγω απολύσεως, πρέπει να υπενθυμιστεί ότι, όπως έκρινε το Δικαστήριο με την απόφαση της 8ης Απριλίου 1976, Defrenne κατά Sabena, σκέψη 40 (43/75, ECR 1976, σ. 455), το άρθρο 119 της Συνθήκης αφορά επίσης τις διακρίσεις που πηγάζουν απευθείας από τις νομοθετικές διατάξεις. Αυτό συνεπάγεται ότι οι παροχές που προβλέπονται από τον νόμο εμπίπτουν στην αμοιβή κατά την έννοια της διατάξεως αυτής.
- 18 Είναι αλήθες ότι πολλά είδη πλεονεκτημάτων που χορηγεί ο εργοδότης ανταποκρίνονται επίσης σε κριτήρια κοινωνικής πολιτικής, ο χαρακτήρας όμως μιας παροχής ως αμοιβής δεν μπορεί να αμφισβητηθεί εφόσον ο εργαζόμενος δικαιούται να λάβει την εν λόγω παροχή από τον εργοδότη του λόγω της υπάρξεως της σχέσεως εργασίας.
- 19 Όσον αφορά τα ποσά που καταβάλλει οικειοθελώς ο εργοδότης, από την απόφαση της 9ης Φεβρουαρίου 1982, Garland, σκέψη 10 (12/81, που προαναφέρθηκε) προκύπτει ότι το άρθρο 119 εφαρμόζεται και στην περίπτωση πλεονεκτημάτων που χορηγεί ο εργοδότης στους εργαζομένους χωρίς να υποχρεούται από τη σύμβαση.
- 20 Επομένως, χωρίς να χρειάζεται να εξεταστεί το ζήτημα της εφαρμογής της οδηγίας περί ίσης μεταχειρίσεως, πρέπει στο πρώτο ερώτημα να δοθεί η απάντηση ότι οι παροχές που καταβάλλει ο εργοδότης στον εργαζόμενο λόγω της απολύσεώς του για οικονομικούς λόγους εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 119, δεύτερο εδάφιο, της Συνθήκης, είτε καταβάλλονται βάσει συμβάσεως εργασίας είτε δυνάμει νομοθετικών διατάξεων είτε οικειοθελώς.

Επί του δευτέρου ερωτήματος

- 21 Βάσει της απαντήσεως που δόθηκε στο πρώτο ερώτημα, πρέπει να θεωρηθεί ότι το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα αφορά κατ' ουσίαν το αν η σύνταξη λόγω συμπληρώσεως συνταξίμου χρόνου υπηρεσίας, που καταβάλλεται δυνάμει « συμβατικώς αποκλεισθέντος » (contracted out) ιδιωτικού επαγγελματικού συστήματος, εμπίπτει στο

πεδίο εφαρμογής του άρθρου 119 της Συνθήκης, ιδίως όταν η σύνταξη αυτή χορηγείται λόγω απολύσεως για οικονομικούς λόγους.

- 22 Πρέπει σχετικά να υπενθυμιστεί ότι ήδη με την απόφαση της 25ης Μαΐου 1971, Defrenne κατά βελγικού Δημοσίου, σκέψεις 7 και 8 (80/70, ECR 1971, σ. 445), το Δικαστήριο έκρινε ότι οφέλη που μετέχουν της φύσεως παροχών κοινωνικής ασφαλίσεως δεν είναι, καταρχήν, ξένα προς την έννοια της αμοιβής. Το Δικαστήριο διευκρίνισε πάντως ότι δεν είναι δυνατόν να περιληφθούν σ' αυτή την έννοια, όπως ορίζεται στο άρθρο 119, τα συστήματα ή οι παροχές κοινωνικής ασφαλίσεως, ιδίως οι συντάξεις λόγω συμπλήρωσεως συνταξίμου χρόνου υπηρεσίας, που ρυθμίζονται απευθείας από τον νόμο αποκλείοντας κάθε στοιχείο διαβουλεύσεως στους κόλπους της επιχειρήσεως ή του οικείου επαγγελματικού κλάδου, και που έχουν υποχρεωτική εφαρμογή σε γενικές κατηγορίες εργαζομένων.
- 23 Το Δικαστήριο παρατήρησε ότι πράγματι τα συστήματα αυτά εξασφαλίζουν στους εργαζομένους τα πλεονεκτήματα συστήματος προβλεπομένου από νόμο, στη χρηματοδότηση του οποίου μετέχουν οι εργαζόμενοι, οι εργοδότες και ενδεχομένως οι δημόσιες αρχές σε αναλογία που εξαρτάται λιγότερο από τη σχέση εργασίας και περισσότερο από κριτήρια κοινωνικής πολιτικής.
- 24 Για να δοθεί επομένως απάντηση στο δεύτερο ερώτημα πρέπει να εξεταστεί το αν τα κριτήρια αυτά εφαρμόζονται και επί των συμβατικώς αποκλεισθέντων ιδιωτικών συνταξιοδοτικών συστημάτων, όπως αυτό της υποθέσεως της κυρίας δίκης.
- 25 Πρώτον, πρέπει σχετικά να παρατηρηθεί ότι τα εν λόγω συστήματα είναι αποτέλεσμα είτε διαβουλεύσεων μεταξύ των κοινοτικών εταίρων είτε μονομερούς αποφάσεως του εργοδότη. Η χρηματοδότησή τους εξασφαλίζεται εξ ολοκλήρου από τον εργοδότη ή συγχρόνως από τον εργοδότη και τους εργαζομένους, χωρίς, σε καμία περίπτωση, να μετέχουν οι δημόσιες αρχές. Επομένως, τα συστήματα αυτά ανήκουν στα πλεονεκτήματα που προσφέρει ο εργοδότης στους εργαζομένους.
- 26 Δεύτερον, τα συστήματα αυτά δεν εφαρμόζονται υποχρεωτικά σε γενικές κατηγορίες εργαζομένων. Αντίθετα, δεν αφορούν παρά μόνον τους εργαζομένους ορισμένων επιχειρήσεων, έτσι ώστε η υπαγωγή στα συστήματα αυτά προκύπτει αναγκαστικά από τη

σχέση εργασίας με συγκεκριμένο εργοδότη. Εξάλλου, τα εν λόγω συστήματα, ακόμη κι αν έχουν θεσπιστεί σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία και επομένως ανταποκρίνονται στις προϋποθέσεις που αυτή θέτει για την αναγνώριση του συμβατικού αποκλεισμού (contracted out), διέπονται από προσιδιάζοντες σ' αυτά κανονισμούς.

- 27 Στη συνέχεια πρέπει να παρατηρηθεί ότι, ακόμη και αν οι εισφορές που καταβάλλονται στα συστήματα αυτά και οι παροχές που αυτά εξασφαλίζουν υποκαθιστούν εν μέρει αυτές του γενικού εκ του νόμου συστήματος, το γεγονός αυτό δεν μπορεί να αποκλείσει την εφαρμογή του άρθρου 119. Πράγματι, από τη δικογραφία προκύπτει ότι τα επαγγελματικά συστήματα σαν αυτό της υποθέσεως της κυρίας δίκης μπορούν να χορηγούν στους ασφαλισμένους τους παροχές ανώτερες από αυτές που θα τους κατεβάλλοντο σύμφωνα με το εκ του νόμου σύστημα, οπότε η οικονομική λειτουργία τους είναι ανάλογη προς αυτή των επικουρικών συστημάτων που υπάρχουν σε ορισμένα κράτη μέλη, όπου η ασφάλιση και η καταβολή εισφορών στο εκ του νόμου σύστημα είναι υποχρεωτική χωρίς να είναι δυνατή παρέκκλιση. Στην απόφαση της 13ης Μαΐου 1986, Bilka-Kaufhaus κατά Weber von Hartz (170/84, Συλλογή 1986, σ. 1607) το Δικαστήριο έκρινε ότι οι παροχές που καταβάλλονται από επικουρικό συνταξιοδοτικό σύστημα εμπίπτουν στην έννοια της αμοιβής του άρθρου 119.
- 28 Πρέπει επομένως να συναχθεί το συμπέρασμα ότι, αντίθετα προς τις παροχές που χορηγούνται βάσει των εθνικών εκ του νόμου συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης, οι συντάξεις που καταβάλλονται βάσει των συμβατικώς αποκλεισθέντων συστημάτων αποτελούν πλεονεκτήματα που καταβάλλει ο εργοδότης στον εργαζόμενο λόγω της εργασίας του τελευταίου και, κατά συνέπεια, εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 119 της Συνθήκης.
- 29 Αυτή η ερμηνεία του άρθρου 119 δεν θίγεται από το γεγονός ότι το εν λόγω ιδιωτικό επαγγελματικό σύστημα έχει τη μορφή trust (ταμείου) και διοικείται από τους διαχειριστές του ταμείου που είναι τυπικά ανεξάρτητοι έναντι του εργοδότη, δεδομένου ότι το άρθρο 119 αφορά επίσης τα πλεονεκτήματα που καταβάλλει ο εργοδότης εμμέσως.
- 30 Επομένως, στο δεύτερο ερώτημα που υπέβαλε το εθνικό δικαστήριο πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι οι συντάξεις που καταβάλλονται από ιδιωτικό επαγγελματικό σύστημα ασφάλισης συμβατικώς αποκλεισθέν, εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 119 της Συνθήκης.

Επί του τρίτου και πέμπτου ερωτήματος

- 31 Με τα ερωτήματα αυτά το εθνικό δικαστήριο ερωτά κατ' ουσίαν πρώτον αν το άρθρο 119 της Συνθήκης παραβιάζεται στην περίπτωση όπου ο άνδρας, ο οποίος απολύεται για οικονομικούς λόγους δικαιούται συντάξεως η οποία όμως του καταβάλλεται στην κανονική ηλικία συνταξιοδότησεως, ενώ η γυναίκα που τελεί υπό τις ίδιες συνθήκες δικαιούται άμεση σύνταξη αποχωρήσεως και τούτο λόγω της εφαρμογής μιας προϋποθέσεως ως προς την ηλικία η οποία διαφέρει αναλόγως του φύλου, και αντιστοιχεί με τη διαφορά που προβλέπει το εθνικό εκ του νόμου σύστημα για τη χορήγηση συντάξεων λόγω συμπληρώσεως συνταξίμου χρόνου υπηρεσίας. Δεύτερον, το εθνικό δικαστήριο ερωτά κατ' ουσίαν αν η ισότητα αμοιβών πρέπει να εξασφαλίζεται για κάθε στοιχείο της αμοιβής ή μόνο με σφαιρική εκτίμηση των πλεονεκτημάτων που παρέχονται στους εργαζομένους.
- 32 Όσον αφορά το πρώτο από τα δύο ως άνω διατυπωμένα ερωτήματα, αρκεί να παρατηρηθεί ότι το άρθρο 119 απαγορεύει κάθε διάκριση ως προς τις αμοιβές μεταξύ ανδρών και γυναικών εργαζομένων, όποιος και αν είναι ο μηχανισμός που καθορίζει την ανισότητα αυτή. Επομένως, ο καθορισμός προϋποθέσεως ηλικίας διαφορετικής ανάλογα με το φύλο για τις συντάξεις που καταβάλλονται στο πλαίσιο συμβατικώς αποκλεισθέντος συστήματος είναι αντίθετος προς το άρθρο 119, ακόμη και αν η διαφορά της ηλικίας συνταξιοδότησεως για τους άνδρες και τις γυναίκες είναι αντίστοιχη αυτής που προβλέπει το εκ του νόμου εθνικό σύστημα.
- 33 Όσον αφορά το δεύτερο από τα ερωτήματα αυτά πρέπει να υπενθυμιστούν οι αποφάσεις της 30ής Ιουνίου 1988, Επιτροπή κατά Γαλλικής Δημοκρατίας, σκέψη 27 (318/86, Συλλογή 1988, σ. 3559) και της 17ης Οκτωβρίου 1989, Handels- og Kontorfunktionærgernes Forbund i Danmark κατά Dansk Arbejdsgiverforening, που ενεργεί για λογαριασμό της Danfoss, σκέψη 12 (109/88, Συλλογή 1989, σ. 3199), στις οποίες το Δικαστήριο τόνισε τη θεμελιώδη σημασία που έχει η διαφάνεια και ιδίως η δυνατότητα ελέγχου εκ μέρους των εθνικών δικαστηρίων, ώστε να προληφθεί και, ενδεχομένως, να εξαλειφθεί κάθε διάκριση με βάση το φύλο.
- 34 Όσον αφορά τη μέθοδο που πρέπει να γίνει δεκτή για να εξακριβωθεί η τήρηση της αρχής της ισότητας των αμοιβών, πρέπει να παρατηρηθεί ότι, αν τα εθνικά δικαστήρια ήταν υποχρεωμένα να εκτιμούν και να συγκρίνουν το σύνολο των ποικίλης φύσεως πλεονεκτημάτων που παρέχονται κατά περίπτωση στους άνδρες ή στις γυναίκες εργαζομένους, ο δικαστικός έλεγχος θα ήταν πολύ δύσκολος και θα μειωνόταν η πρακτική αποτελεσματικότητα του άρθρου 119. Από αυτό προκύπτει ότι η πραγματική διαφάνεια, που καθιστά δυνατό τον αποτελεσματικό έλεγχο, εξασφαλίζεται μόνον αν η αρχή της ισότητας των αμοιβών εφαρμόζεται για καθένα από τα στοιχεία της αμοιβής που χορηγείται αντιστοίχως στους άνδρες ή στις γυναίκες εργαζομένους.

- 35 Επομένως, στο τρίτο και στο πέμπτο ερώτημα που υπέβαλε το εθνικό δικαστήριο πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 119 της Συνθήκης παραβιάζεται στην περίπτωση όπου ο άνδρας, ο οποίος απολύεται για οικονομικούς λόγους, δικαιούται συντάξεως η οποία όμως του καταβάλλεται στην κανονική ηλικία συνταξιοδότησεως, ενώ η γυναίκα που τελεί υπό τις ίδιες συνθήκες δικαιούται άμεση σύνταξη λόγω συμπλήρωσεως συνταξίμου χρόνου υπηρεσίας και τούτο λόγω της εφαρμογής μιας προϋποθέσεως ως προς την ηλικία η οποία διαφέρει αναλόγως του φύλου και αντιστοιχεί στη διαφορά που προβλέπει το εθνικό εκ του νόμου σύστημα για τη χορήγηση συντάξεως λόγω συμπλήρωσεως συνταξίμου χρόνου υπηρεσίας. Η αρχή της ισότητας των αμοιβών πρέπει να εφαρμόζεται για κάθε στοιχείο της αμοιβής και όχι μόνο με σφαιρική εκτίμηση των πλεονεκτημάτων που παρέχονται στους εργαζομένους.

Επί του τετάρτου ερωτήματος

- 36 Το εθνικό δικαστήριο ερωτά ακόμα, με το τέταρτο ερώτημα, αν το άρθρο 119 της Συνθήκης και η οδηγία περί ισότητας των αμοιβών αναπτύσσουν άμεσο αποτέλεσμα υπό τις συνθήκες της παρούσας υπόθεσης.
- 37 Βάσει της απαντήσεως που δόθηκε στο πρώτο ερώτημα, παρέλκει η εξέταση των αποτελεσμάτων της οδηγίας περί της ισότητας των αμοιβών. Όσον αφορά το άρθρο 119, πρέπει να γίνει αναφορά στην πάγια νομολογία, που υπενθυμίζεται συγκεκριμένα στην απόφαση της 30ής Μαρτίου 1981, Jenkins, σκέψη 17 (96/80, προαναφερθείσα), κατά την οποία η διάταξη αυτή εφαρμόζεται άμεσα σε όλες τις μορφές διακρίσεως που μπορούν να διαπιστωθούν με τη βοήθεια μόνον των κριτηρίων της όμοιας εργασίας και της ισότητας των αμοιβών που περιέχει η διάταξη αυτή, χωρίς, για την εφαρμογή αυτών των κριτηρίων, να είναι αναγκαία κοινοτικά ή εθνικά μέτρα που να τα προσδιορίζουν ειδικότερα.
- 38 Το γεγονός ότι μια γυναίκα εργαζομένη δικαιούται άμεση σύνταξη λόγω συμπλήρωσεως συνταξίμου χρόνου υπηρεσίας κατόπιν της απολύσεώς της για οικονομικούς λόγους, ενώ σε παρόμοια περίπτωση ένας άνδρας εργαζόμενος της ίδιας ηλικίας δικαιούται μόνο ετεροχρονισμένη σύνταξη, επιφέρει ανισότητα αμοιβών μεταξύ αυτών των δύο κατηγοριών εργαζομένων, την οποία μπορεί να διαπιστώσει κατά άμεσο τρόπο το εθνικό δικαστήριο βάσει των στοιχείων που αποτελούν την εν λόγω αμοιβή και των κριτηρίων που θεσπίζει το άρθρο 119.
- 39 Επομένως, στο τέταρτο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι μπορεί να γίνει επίκληση του άρθρου 119 της Συνθήκης ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων και ότι τα δικαστήρια αυτά οφείλουν να προστατεύσουν τα δικαιώματα που παρέχει στους πολίτες η διάταξη αυτή, ιδίως στην περίπτωση όπου ένα συμβατικός αποκλεισθέν

σύστημα συνταξιοδότησεως δεν καταβάλλει στον άνδρα εργαζόμενο, λόγω της απολύσεώς του, την άμεση σύνταξη που καταβάλλει σε παρόμοια περίπτωση στην εργαζόμενη γυναίκα.

Επί των διαχρονικών αποτελεσμάτων της παρούσας απόφασης

- 40 Με τις γραπτές και προφορικές παρατηρήσεις της η Επιτροπή επικαλέστηκε τη δυνατότητα του Δικαστηρίου να περιορίσει χρονικά τα αποτελέσματα της παρούσας απόφασης, στην περίπτωση που η έννοια της αμοιβής του άρθρου 119, δεύτερο εδάφιο, της Συνθήκης ερμηνευθεί κατά τρόπο που να καλύπτει τις συντάξεις που καταβάλλουν τα συμβατικά αποκλεισθέντα ιδιωτικά επαγγελματικά συστήματα, υπό την έννοια ότι δεν θα μπορεί να γίνει επίκληση της αποφάσεως αυτής παρά μόνο στις ήδη εκκρεμείς υποθέσεις ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων και στις διαφορές που αφορούν πραγματικά περιστατικά που επήλθαν μετά την έκδοση της αποφάσεως. Από την πλευρά της, η κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου υπογράμμισε, κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, τις σημαντικές οικονομικές συνέπειες μιας τέτοιας ερμηνείας του άρθρου 119. Πράγματι, ο αριθμός των εργαζομένων που είναι ασφαλισμένοι σε συμβατικά αποκλεισθέντα συστήματα είναι πολύ μεγάλος στο Ηνωμένο Βασίλειο και τα εν λόγω συστήματα περιλαμβάνουν συχνά εξαιρέσεις από την αρχή της ισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών εργαζομένων, προβλέποντας ιδίως διαφορετικές ηλικίες συνταξιοδότησεως.
- 41 Όπως δέχθηκε το Δικαστήριο με την απόφασή του της 8ης Απριλίου 1976, Defrenne (43/75, που προαναφέρθηκε), είναι δυνατόν, σε εξαιρετικές περιπτώσεις, λαμβάνοντας υπόψη τις σημαντικές διαταραχές που μπορεί να έχει η απόφασή του για το παρελθόν, να υποχρεωθεί να περιορίσει τη δυνατότητα κάθε ενδιαφερομένου να επικαλεστεί την ερμηνεία που έδωσε το Δικαστήριο, στο οποίο έχει υποβληθεί προδικαστικό ερώτημα, σε μία διάταξη. Ο περιορισμός αυτός μπορεί να τεθεί μόνον από το Δικαστήριο, στην ίδια την απόφαση με την οποία αποφαινεται επί της αιτηθείσας ερμηνείας.
- 42 Όσον αφορά την παρούσα υπόθεση, πρέπει να υπενθυμιστεί ότι το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο α), της οδηγίας 79/7/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 19ης Δεκεμβρίου 1978, περί της προοδευτικής εφαρμογής της ίσης μεταχειρίσεως μεταξύ ανδρών και γυναικών σε θέματα κοινωνικής ασφαλίσεως (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/003, σ. 160), επέτρεψε στα κράτη μέλη να αναβάλουν την υποχρεωτική εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως όσον αφορά τον καθορισμό της ηλικίας συνταξιοδότησεως για τη χορήγηση συντάξεων γήρατος και τις συνέπειες που είναι δυνατόν να προκύψουν για άλλες παροχές. Η εξαίρεση αυτή επανελήφθη στο άρθρο 9, στοιχείο α), της οδηγίας 86/378/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 24ης Ιουλίου 1986, για την εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών στα επαγγελματικά συστήματα κοινωνικής

ασφάλισης (ΕΕ L 225, σ. 40, διορθωτικό που δημοσιεύθηκε στην ΕΕ L 283, σ. 27), που μπορεί να εφαρμοστεί σε συμβατικώς αποκλεισθέντα συστήματα όπως αυτό της παρούσας υπόθεσης.

- 43 Ενόψει των διατάξεων αυτών ευλόγως τα κράτη μέλη και οι ενδιαφερόμενοι κύκλοι έκριναν ότι το άρθρο 119 δεν έχει εφαρμογή στις συντάξεις που καταβάλλονται στο πλαίσιο συμβατικώς αποκλεισθέντων συστημάτων και ότι στον τομέα αυτόν εξακολουθούν να ισχύουν εξαιρέσεις από την αρχή της ισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών εργαζομένων.
- 44 Υπό τις συνθήκες αυτές, επιτακτικές ανάγκες ασφαλείας του δικαίου επιβάλλουν να μην επανεξετάζονται νομικές καταστάσεις που εξάντησαν στο παρελθόν τα αποτελέσματά τους, ενώ, σε μια τέτοια περίπτωση, θα κινδύνευε να διαταραχθεί αναδρομικά η οικονομική ισορροπία πολλών συμβατικώς αποκλεισθέντων συνταξιοδοτικών συστημάτων. Πρέπει εντούτοις να προβλεφθεί εξαίρεση υπέρ των προσώπων που εγκαίρως ανέλαβαν πρωτοβουλίες προς διασφάλιση των δικαιωμάτων τους. Πρέπει τέλος να διευκρινιστεί ότι κανένας περιορισμός των αποτελεσμάτων της ερμηνείας αυτής δεν μπορεί να γίνει δεκτός όσον αφορά τη γένεση συνταξιοδοτικού δικαιώματος μετά την έκδοση της παρούσας απόφασης.
- 45 Κατά συνέπεια, πρέπει να αποφασιστεί ότι το άμεσο αποτέλεσμα του άρθρου 119 της Συνθήκης δεν μπορεί να προβληθεί για να στηρίξει το αίτημα θεμελιώσεως δικαιώματος συντάξεως, αναδρομικώς, σε χρόνο προγενέστερο της εκδόσεως της παρούσας απόφασης, με εξαίρεση την περίπτωση που οι εργαζόμενοι ή οι εξ αυτών έλκοντες δικαιώματα, πριν από την ημερομηνία αυτή, άσκησαν ένδικη προσφυγή ή υπέβαλαν ισοδύναμη κατά το εφαρμοστέο εθνικό δίκαιο ένσταση.

Επί των δικαστικών εξόδων

- 46 Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν η κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου και η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, που κατέθεσαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, δεν αποδίδονται. Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπíπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σε αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων.

Για τους λόγους αυτούς,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ,

κρίνοντας επί των ερωτημάτων που του υπέβαλε με Διάταξη της 12ης Μαΐου 1988 το Court of Appeal του Λονδίνου, αποφαινεται:

- 1) Οι παροχές που καταβάλλει ο εργοδότης στον εργαζόμενο λόγω της απολύσεώς του για οικονομικούς λόγους, εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 119, δεύτερο εδάφιο, της Συνθήκης ΕΟΚ, είτε καταβάλλονται βάσει συμβάσεως εργασίας είτε δυνάμει νομοθετικών διατάξεων είτε οικειοθελώς.
- 2) Οι συντάξεις που καταβάλλονται από ιδιωτικό επαγγελματικό σύστημα ασφαλίσεως συμβατικώς αποκλεισθέν, εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 119 της Συνθήκης.
- 3) Το άρθρο 119 της Συνθήκης παραβιάζεται στην περίπτωση όπου ο άνδρας, ο οποίος απολύεται για οικονομικούς λόγους, δικαιούται συντάξεως η οποία όμως του καταβάλλεται στην κανονική ηλικία συνταξιοδοτήσεως, ενώ η γυναίκα, που τελεί υπό τις ίδιες συνθήκες, δικαιούται άμεση σύνταξη λόγω συμπληρώσεως συνταξίμου χρόνου υπηρεσίας και τούτο λόγω της εφαρμογής μιας προϋποθέσεως ως προς την ηλικία η οποία διαφέρει αναλόγως του φύλου και αντιστοιχεί στη διαφορά που προβλέπει το εθνικό εκ του νόμου σύστημα για τη χορήγηση συντάξεως λόγω συμπληρώσεως συνταξίμου χρόνου υπηρεσίας. Η αρχή της ισότητας των αμοιβών πρέπει να εφαρμόζεται για κάθε στοιχείο της αμοιβής και όχι μόνο με σφαιρική εκτίμηση των πλεονεκτημάτων που παρέχονται στους εργαζομένους.
- 4) Μπορεί να γίνει επίκληση του άρθρου 119 της Συνθήκης ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων. Τα δικαστήρια αυτά οφείλουν να προστατεύσουν τα δικαιώματα που παρέχει στους πολίτες η διάταξη αυτή, ιδίως στην περίπτωση όπου ένα συμβατικώς αποκλεισθέν σύστημα συνταξιοδοτήσεως δεν καταβάλλει στον άνδρα εργαζόμενο, λόγω της απολύσεώς του, την άμεση σύνταξη που καταβάλλει σε παρόμοια περίπτωση στην εργαζόμενη γυναίκα.
- 5) Το άμεσο αποτέλεσμα του άρθρου 119 της Συνθήκης δεν μπορεί να προβληθεί για να στηρίξει το αίτημα θεμελιώσεως δικαιώματος συντάξεως αναδρομικώς, σε χρόνο προγενέστερο της εκδόσεως της παρούσης απόφασης, με εξαίρεση την περίπτωση

που οι εργαζόμενοι ή οι εξ αυτών έλκοντες δικαιώματα, πριν από την ημερομηνία αυτή, άσκησαν ένδικη προσφυγή ή υπέβαλαν ισοδύναμη κατά το εφαρμοστέο εθνικό δίκαιο ένσταση.

Due	Slynn	Schockweiler	Zuleeg
Mancini	Joliet	O'Higgins	
Moitinho de Almeida	Rodríguez Iglesias	Grévisse	Díez de Velasco

Δημοσιεύθηκε σε δημόσια συνεδρίαση στο Λουξεμβούργο στις 17 Μαΐου 1990.

Ο γραμματέας
J.-G. Giraud

Ο πρόεδρος
O. Due